

تغییرات و پارادایم

مجموعه کتب تاریخ شناسی کاربردی

«۲»

www.ketab.ir

تألیف: دکتر مهلی مطهرنیا

انشارات فارابی

سرشناسه: مطهر نیام مهدی، ۱۳۴۴-
عنوان و نام پدیدآور: تغییرات و پارادایم /تالیف مهدی مطهرنیا
مشخصات نشر: تهران: فراوانی، ۱۳۹۸
مشخصات ظاهری: ۴۲۶ ص.؛ ۵/۱۵×۲۱ سم
شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۹۹۵۷۶۱-۶
وضعیت فهرست نویسی: فیبا
موضوع: پارادایم ها (علوم اجتماعی)
موضوع: Paradigms (Social sciences)
موضوع: تحولات اجتماعی
موضوع: Social change
موضوع: علوم اجتماعی -- فلسفه
موضوع: Social sciences – Philosophy
رده بندی کنگره: HM۶۱
رده بندی دیویی: ۳۰۱
شماره کتابشناسی ملی: ۶۰۶۵۶۰۷

تغییرات و پارادایم

مجموعه کتب با ریخ شناسی کاربردی

«۲»

تألیف:	مهدی مطهرنیا
نوبت چاپ:	اول زمستان ۱۳۹۹
تیراژ:	۵۰۰ جلد
ناظر چاپ:	فرشاد اشرف الکتابی
طراح جلد:	مینا کوزری
صفحه بندی:	زهرا عزیزی
قیمت:	۶۸۰۰۰ تومان
شابک:	۹۷۸-۹۶۴-۹۹۵۷۶۱-۶

انتشارات فارابی

📍 انتشارات فارابی: تهران، میدان انقلاب، روبروی سینما بهمن، جنب بانک تجارت، بازارچه کتاب.

🌐 www.farabipublishing.ir 📱 farabipublishing

☎ ۰۲۱-۶۶۴۱۳۵۳۹

☎ ۰۲۱-۶۶۴۶۵۷۸۱

حق چاپ و انتشار در انحصار نشر فارابی می باشد. هر گونه تقلید و استفاده از این اثر مشروط به دریافت اجازه کتبی ناشر است.

فهرست

۹	پیشگفتار
۱۳	مقدمه
۴۵	کتاب نخست: تغییر- دگرگونی -
۴۷	بهره نخست: واژه شناسی دگرگون- تغییر- در ساحت های گوناگون علمی
۴۹	مقدمه
۵۱	واژه شناسی دگرگونی در ساحت فلسفه- تئوری تغییر:
۵۲	جامعه شناسی و آینده پژوهی
۵۲	تجزیه و تحلیل واژگان، مفهومی، موضوع، تغییر و دگرگونی
۵۴	منشأ دگرگونی
۵۶	توانمند سازی و دگرگونی
۵۷	توانمندسازی و نقشه‌ی راه دستیابی به آن
۵۷	توانمند سازی به مثابه یک فرآیند
۵۸	بهبود مستمر
۵۹	تغییر در گستره‌ی معنای فلسفی آن
۵۹	دگرپرسی
۶۰	دگر شدن
۶۱	دگرگون
۶۱	دگرگونی به معنای استحاله
۶۲	دگرگونی به معنای تطوّر
۶۴	دگرپویگی
۶۷	بهره دوم: تئوری تغییر و دگرگونی اجتماعی
۷۰	تغییر یا تحول
۷۲	معنا شناسی و مفهوم شناسی تحول
۸۴	تغییر در نگاهی دیگر "در هستی یا در استی"
۹۲	جامعه؛ حرکت و آینده‌ی زمان
۹۵	جامعه شناسی و آینده پژوهی
۱۰۳	دگرگونی اجتماعی و تاریخ شناسی اجتماعی
۱۰۷	پژواک دگرگونی اجتماعی در: «گ.گ.ت.ت.د»
۱۰۸	گشتارهای اجتماعی (ک)
۱۰۹	تحركات اجتماعی (ت)
۱۱۰	تحول اجتماعی یا چرخش اجتماعی (ت)
۱۱۲	دگرش اجتماعی (د)

فهرست

۱۱۳	جامعه نگاری آینده، و آینده نگاری جامعه
۱۱۳	منشأ حیات اجتماعی
۱۱۴	نظریه‌ی منشأ بیرونی و محیطی
۱۱۵	نظریه‌ی منشأ غریزی و حیات جمعی
۱۱۵	نظریه‌ی منشأ عقلانی زندگی اجتماعی
۱۱۶	نظریه‌ی منشأ عاطفی و قلبی زندگی جمعی
۱۱۸	رفتار اجتماعی، یا کنش اجتماعی کدامیک؟
۱۲۹	اصالت فرد و جمع؛ کدامیک؟
۱۳۰	نظریه اصالت جمع
۱۳۰	نقد نظریه نخست
۱۳۱	تئوری اصالت فرد
۱۳۱	نقد نظریه دوم
۱۳۱	نظریه‌ی پژواک هویت فردی
۱۳۲	نقد نظریه سوم
۱۳۲	تئوری پیوستگی هویتی
۱۳۳	نقد نظریه چهارم
۱۳۳	نتیجه‌گیری
۱۳۹	آینده پژوهی به عنوان یک عامل تسریع کننده تغییر
۱۵۸	آینده پژوهی، تغییر، پیشرفت
۱۶۷	تغییر در فیزیک و بگرگونی های آینده ساز
۱۷۶	زمان و زمانه
۱۷۶	انسان و زمان
۱۷۷	تبارشناسی زمان و زمانه در گستره دانش بشری
۱۷۸	زمان فیزیکی
۱۷۸	روش ترمودینامیکی
۱۸۵	روش تاریخ مدارانه
۱۹۰	زمان زیست شناختی
۲۰۸	زمان و زمانه
۲۱۲	خرد ورزی خلاقانه
۲۱۵	آینده مدیریت و مدیریت آینده
۲۲۲	استراتژی‌های تغییر
۲۳۵	کتاب دوم: پارادایم - باور و راه -
۲۳۷	مقدمه

فهرست

۲۲۲	پارادایم یا باورواره
۲۵۳	شاخص شناسی پارادایم - باورواره
۲۵۹	مکتب های پنج گانه میانی معرفت شناسی در آینده پژوهی
۲۶۱	مقدمه
۲۶۳	مقدمه ای بر معرفت شناسی تاریخ شناسی
۲۶۸	تاریخ شناسی و معرفت شناسی آن
۲۷۳	کیهان شناسی و تاریخ شناسی کاربردی
۲۷۶	هستی شناسی برای تاریخ شناسی
۲۸۱	معرفت شناسی در تاریخ شناسی کاربردی
۲۸۶	درونی گرایی و بیرونی گرایی
۲۹۰	ساختار معرفت: معناگرایی و انسجام گرایی
۲۹۳	پارادایم های بنیادی موثر بر معرفت شناسی برای آینده اندیشی
۲۹۷	مروری بر آشنایی با آینده پژوهی
۲۹۸	انواع پنجگانه معرفت و مکتب پنجگانه آن
۳۰۸	پوزیتویسم
۳۲۸	پساپساپوزیتویسم و افکراسی انتقادی
۳۳۲	پست پساپساپوزیتویسم خردورزی انتقادی "Notion Critical" معرفت شناسی معطوف به نگاهی آینده پرورانه - پست پست پساپساپوزیتویسم، یا فراواقع گرایی انتقادی.
۳۳۷	معرفت شناسی معطوف به آینده نمایی
۳۵۶	فضا زمان آگاهی
۳۶۵	ویژگی های معرفت شناسی «فضا زمان آگاهی» یا «فرااست گرایی انتقادی
۳۷۲	معرفت شناسی و آینده پژوهی
۳۷۷	پارادایم های پنجگانه آینده پژوهی - تاریخ شناسی -
۳۸۷	پارادایم های پنجگانه و بنیادهای پنجگانه معرفت شناسی
۳۸۹	پوزیتویسم و پیش بینی، یا آینده بینی
۳۹۱	پساپوزیتویسم و پیش نگری، یا آینده نگری
۳۹۹	پساپساپوزیتویسم و پیش نگاری یا آینده نگاری
۴۰۲	پست پساپساپوزیتویسم و بیش پردازی یا آینده پردازی
۴۰۸	پست پست پساپساپوزیتویسم و بیش نمایی و آینده نمایی
۴۱۰	ارتباط تغییر با باورواره

پیشگفتار

این کتاب به پیشنهاد اساتید محترم در هیأت علمی نظارت بر اجرای سند چشم‌انداز ایران ۱۴۰۴ به منظور پوشش سر فصل اصول تغییر و پارادایم دوره آموزشی چشم‌انداز برای سطح مدیران و کارشناسان، و دانشجویان دوره‌های آموزشی در دوره‌های تخصصی کارشناسی ارشد و دکترای آینده پژوهی، تدوین گشته است. گذار از تجربه‌ی ناشی از چهار دهه تحلیل پدیده‌های سیاسی - بین المللی توسط نگارنده و تخصص در گستره‌ی علمی آینده اندیشی، نشان می‌دهد که هسته‌ی مرکزی هستمندی کیهان هستی، مفهوم دگرگونی با تغییر مداوم و همیشگی در تمام لایه‌های گوناگون آن است. پارادایم‌ها یا باورواره‌ها نیز بر ساخته‌ی همین تغییرات و پژواک مؤثر آن‌ها بر ساحت اندیشه‌ورزی بشر، برای رسیدن به پاسخ‌های بنیادین به مسایل اساسی هر دوره‌ی تاریخی از بروز این دگرگونی‌ها است.

مطالعه‌ی روند تغییرات سازمان‌ها مؤید تغییر و تحولات کوچک و بزرگ بی‌شماری است. تغییر و تحول - به معنای حقیقی و پژواک واقعی آن - در سازمان‌ها همواره در بردارنده تغییر پارادایمی در ماهیت و نحوه هدایت فعالیت

برخی سازمان‌ها است. سازمان‌هایی که یک یا چند شایستگی محوری قدیمی یا نامربوط حاکم را از بین می‌برند، یا یک یا چند شایستگی محوری نوین خلق می‌نمایند، و یا هر دو مورد را تحت پوشش قرار می‌دهند. بنابراین تشخیص پارادایم‌های آتی، پیشرفت‌های سریع و چشمگیری را برای اولین کشور یا سازمانی که از آن بهره می‌برد به ارمغان می‌آورد.

آن چه در این زمینه نگاشته می‌شود، در بستر آینده‌اندیشی با سه جهت‌گیری آینده‌پژوهی^۱، مطالعات آینده‌ها^۲، و ترسیم آینده‌ها^۳ و ارتباط آن با دگرش‌ها و دگرگونی‌هایی است که با نام «تغییر»، در زبان جاری ما، جریان می‌یابد. دگرش‌ها و دگرگونی‌هایی که به پیروی از آیین حرکت دایمی، کوشش برای دستیابی به پارادایم‌ها یا باورواژه‌های نوین را برای حصول به دکترین‌ها، سیاست‌های کلان، استراتژی‌ها، تاکتیک‌ها - راهکنش‌ها - و تکنیک‌ها - رهکنش‌های - عملیاتی روزآمد می‌سازد. با پروای این اهمیت در مدیریت آینده و جلوگیری از غفلت استراتژیک است که استراتژیست‌هایی چون مینزبرگ^۴ این باورند: «استراتژی‌ها مرده به دنیا می‌آیند».

دنیای امروز، دنیای شتاب و گذار به فراشتاب در تغییر است. دنیایی که شرایط محیطی و رقابتی و قوانین حاکم بر آن، همواره در حال دگرگونی‌های ریز و درشت هستند. در گذشته‌های دور، تیم‌هایی برای تدوین استراتژی شکل می‌گرفتند، ماه‌ها روی استراتژی کار می‌کردند، و سال‌ها نیز برای اجرا فرصت داشتند. امروز شاید نه در

1 Futures Research

2 Futures Studies

3 Futures Drawing

۴ برای مطالعه آثار مینزبرگ:

Mintzberg, H. (1994), "The fall and rise of strategic planning", Harvard Business Review, January February, pp. 107-114.

Mintzberg, H., Ahlstrand, B. and Lampel, J. (1998), Strategy Safari, Free Press, New York.

Mintzberg, H. and Lampel, J. (1999), "Reflecting on the strategy process", Sloan Management Review, Spring, pp. 2-30

همه‌ی سطوح حیات انسانی، اما در بسیاری از آن‌ها؛ خروجی صرف چند ماه زمان برای تدوین و تولد استراتژی، عملاً با تولد یک استراتژی مرده همراه خواهد بود.

در این جولانگاه با توجه به زیر بنایی بودن آیین‌ها - الگوواره‌ها -^۱ یا پارادایم‌ها در تنظیم دکترین‌ها، تدوین سیاست‌های کلان، و طراحی استراتژی‌ها، و به پیروی از آن تبیین و تدوین تاکتیک‌ها و تکنیک‌های ناظر بر اجرا است که باید برای گریز از غافلگیری استراتژیک؛ به دنبال ایجاد فضای مناسب برای آینده اندیشی در باب تغییرات پیشاوری، و بررسی و کنکاش پژوهاک آن‌ها بر «آینده»، بود. اولین و شاید مهم‌ترین تلاش در این زمینه آن است که بتوان پارادایم یا حتی پارادایم‌های مناسب و متناسب با این دگرش‌ها و دگرگونی‌ها را در یک تلاش علمی دنبال نماییم.

در اینجا بر خود لازم می‌دانم از مدیران محترمه و محترم انتشارات فازی سرکار خانم فرناز و جناب فوشاد اشرف‌الکتابی، و دیگر همکارانشان، همچنین از دوست عزیز و بزرگوام جناب آقای جلال جلیلود که در انتشار این اثر یاری گر من بودند؛ کمال سپاس داشته باشم.

با سپاس از همراهی شما
مهدی مطهرنیا^۳

۱ پارادایم در زبان پارسی با واژگان متفاوتی هم‌نمایی شده است. در این نوشتار تلاش خواهیم داشت از همان پارادایم استفاده کنیم یا اگر در جریان پژوهش به واژگانی مناسب‌تر دست یافتیم آن را پیشنهاد دهیم. اما، به نظر می‌رسد این دو واژه پاسخگوی ما نیست.

۲ ارجاعات به دلایلی چون نگارش مطالب، و زمان انتشار در حوصله‌های زمانی گوناگون به دو صورت درون متن و زیرنویس آماده است.

۳ دارای دکترای تخصصی در آینده پژوهی اجتماعی - فرهنگی و فناوری، و عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی و احد قم. dmotahamia@gmail.com